Відгук

офіційного опонента на дисертацію

Самчук Лариси Сергіївни

«Мовна особистість як категорія соціальної філософії»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Звернення до питання категорії мовної особистості в соціальній філософії сьогодні є особливо актуальним, адже поняття мовної особистості торкається усіх сфер життя нашого суспільства, має безпосередній зв'язок зі спілкуванням – найважливішим елементом людського існування. Водночас, це поняття є важливим не тільки для соціальної філософії, але й для філософії освіти, адже формування мовної особистості можна розглядати як елемент освітнього дискурсу. Треба сказати, що бракує фундаментальних праць, які б розглядали всі аспекти функціонування мовної особистості, визначали ті значущі відмінності її від дискурсивної особистості, комунікативної особистості, окреслювали контексти структурної основи комунікативної ситуації. Тому, тема кандидатської дисертації Лариси Сергіївни Самчук, в якій на високому теоретичному рівні розглянуто актуальну для сучасної соціально-філософської думки проблему – категорію мовної особистості, її структуру на засадах міждисциплінарного синтезу як компонента тетради мова-культура-людина-суспільство, формування вторинної мовної особистості у сучасному українському суспільстві. Другий контекст її актуальності пов'язаний із самореалізацією особистості у професійній сфері, де діалог є чи не найціннішим засобом прояву себе, свого «я», пізнання інших, реалізації творчого потенціалу. Діалогічність на засадах толерантності сприяє формуванню та розвитку поведінкового репертуару студентів, що значно

впливатиме на формування методологічних орієнтирів сучасної вищої та фахової передвищої освіти.

Отже, потрібно констатувати безсумнівну актуальність і важливість дисертаційної роботи Лариси Сергіївни Самчук «Мовна особистість як категорія соціальної філософії», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук до спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Кваліфікаційну наукову працю виконано в рамках планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» – «Інновації у сучасному соціально-філософському пізнанні» (державна реєстрація № 011U010462). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол від 30.06.2016 року № 12).

Передусім, слід розпочати з аналізу тексту роботи. Зосередимось на принципових і важливих моментах, які зумовлюють логіку й послідовність викладу матеріалу.

Метою дослідження визначено виявлення особливостей мовної особистості як категорії соціальної філософії (сторінка 13 роботи). Ця позиція сформульована коректно, вона корелює з науковою задачею, є виваженою, вповні розкривається в назвах розділів і підрозділів. Мовну особистість авторка розуміє як «ідеальний образ носія культурних знань, який вільно володіє стратегіями і тактиками комунікації, цінностями, нормами поведінки, так і окремий суб'єкт, який володіє власним досвідом мовної комунікації» (сторінка 35 дисертаційної роботи). До формулювання цієї дефініції вона підходить досить фундаментально, розглянувши для початку наявні в різних галузях науки трактування зазначеного поняття, як от – звертається до надбань

філософів (В. Аксьонової, Є. Борінштейна, Л. Загорулько, І. Кадієвської та ін.), лінгвістів (О. Грищенко, А. Загнітка, Л. Мацько, О. Селіванової та ін.), педагогів (А. Богуш) тощо. Тому, доречно сформульовано завдання роботи, які сприяють реалізації поставленої мети.

Перейдемо до аналізу розділів кваліфікаційної роботи. Принагідно скажемо, що основні положення роботи досить чітко сформульовано в авторефераті, враховано у визначенні ключових слів, анотації здобувачки. У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження мовної особистості у соціальній філософії» – широко представлено розмаїття підходів до трактування мовної особистості, визначено її структуру, схарактеризовано принципові відмінності мовної особистості від комунікативної та дискурсивної. Розділ є теоретично насиченим, бо авторка аналізує не тільки українські наукові праці, але й зарубіжні розвідки останніх десятиліть. Розглянуто та розмежовано дискурсивний і комунікативний простір, що вплинуло на розуміння категорій мовна особистість, комунікативна особистість і дискурсна особистість. Авторка зазначає, що мовна особистість володіє цілим набором фонових знань, які дозволяють їй бути учасником комунікації. Основу комунікації становить дискурсний процес, який оголює соціально-психологічний контекст людських взаємин. Він є особливою рефлексивною формою, що дозволяє промальовувати контури сприйняття та інтерпретації різних версій реальності, що зазначено на сторінці 69 дисертаційної роботи.

Другий розділ авторка присвячує аналізу самореалізації мовної особистості в сучасному суспільстві, досліджує філософські основи діалогу та його роль у функціонуванні мовної особистості. Приділено достатньо багато уваги взаємодії суб'єктів в освіті на засадах діалогічності. Здобувачка обізнана з актуальними питаннями та нормативною базою вищої освіти, розглядає, як саме діалогічність сприяє формуванню освітньо-професійних програм, навчальних планів, програм. Слушно звучить думка, що наразі недостатньою є культура та етика діалогу в освіті. Авторка переходить до аналізу

самореалізації мовної особистості, характеризуючи її як таку, що підводить межу під стосунками між особистістю і мовою і являє собою складний і не одномоментний процес (сторінка 80 роботи). Наводить приклади самореалізації мовної особистості під час моніторингу прогресу здобувача вищої освіти в навчанні. Однак, це тільки перший аспект. Другим аспектом авторка визначає діалог як категорію соціальної філософії, яка розширює знання про рушійні сили розвитку суспільства, слугує необхідною умовою побудови ефективних взаємин у суспільстві (сторінка 82 дисертації), аналізує його в контексті гармонізації суспільних відносин (сторінка 83 роботи). Після розділу здобувачка подає висновки, які цілком відбивають основні його положення, сформульовані переконливо; вказує на перелік праць, присвячених цій проблемі.

Третій розділ, традиційно, присвячено специфіці формування мовної особистості в сучасній Україні. Зокрема, враховано, що особливого значення зараз набуває ситуація полілінгвізму. Це вдало корелює з розглядом сутнісних основ вторинної мовної особистості в соціокультурній комунікації. Цінною для соціальної філософії є розроблена авторкою програма соціалізації вторинної мовної особистості, орієнтири якої вона пропонує на сторінках 126-128 дисертації. На сторінці 142 здобувачка пише, що у другому десятилітті XXI століття ми знову маємо право говорити про необхідності виявлення і вивчення характеристик мовної особистості нового типу, яка інкорпорує багато параметрів, сформульованих раніше, але яка відрізняється новими рисами, зумовленими новою реальністю. Цю тезу, на нашу думку, варто було б внести до актуальності роботи, бо вона неабияк розкриває значущість розгляду мовної особистості. Треба сказати і про те, що чи не вперше в соціальній філософії бачимо в роботі аналіз мовної особистості персонажа художнього твору, що раніше було пріоритетом лінгвістики. Здобувачка ж комплексно підходить до цієї теми, виокремлює не тільки мовні особливості, але й ті цінності, ціннісні

орієнтації, якими володіють персонажі. Увиразнює цю тезу наявність цитат, які покращують сприйняття матеріалу, сприяють втіленню авторського задуму.

Високо оцінюючи теоретичне та практичне значення дисертації Лариси Сергіївни Самчук, необхідно висловити деякі дискусійні положення й зауваження:

1. Дисертація Л. С. Самчук присвячена аналізу мовної особистості. Але мовна особистість є різновидом, можливо краще сказати, аспектом особистості. Дисертантка глибоко і всебічно аналізує лінгвістичні аспекти особистості. Але, так би мовити, «особистісні» риси особистості залишаються поза увагою. Особистість є багатоапсектним суб'єктом соціальних відносин, які не зводяться до комунікативних актів. Що саме робить людину особистістю? Чи кожна людина є особистістю? Тут можливі різні точки зору. Наприклад, в монографії В. О. Сабадухи «Метафізика суспільного та особистісного буття» (2019) досить переконливо доводиться, що не кожна людина є особистістю. Якщо Л. С. Семчук вважає інакше, цікаво було б почути її аргументацію з цього питання.

2. На наш погляд, неабияку увагу слід було приділити окресленій на сторінці 122 роботи синергетичній концепції соціокультурної комунікації, більш детально розглянути її компоненти, та, відповідно, доповнити перелік використаних методів і прийомів дослідження синергетичним підходом. Це увиразнило б роботу. Хотілося б почути під час захисту характеристики тернарного, антропологічного та холістичного принципів міжособистісного дискурсу.

3. На с. 47 авторка наводить модель соціокультурної ситуації, в якій діє мовна особистість. Вказана модель запропонована В. Добреньковим та В. Нечаєвим. Виникає питання: чому в цьому контексті немає посилання на відому модель комунікативного акту, розроблену Р. Якобсоном в роботі «Лінгвістика і поетика»? Адже модель В. Добренькова та В. Нечаєва явно спирається на модель Р. Якобсона і в цьому плані виявляється вторинною.

4. В другому розділі роботи йдеться про самореалізацію мовної особистості. Авторка досить ґрунтовно аналізує означене питання, але, потребує уточнення, як саме відбувається розвиток професійної самореалізації мовної особистості? З яких етапів він складається?

5. Робота значно виграла б, якби авторка навела більше прикладів комунікативних стратегій віртуальної мовної особистості, яка є актуальною для сучасного українського суспільства, доповнила перелік тих цінностей, які є характерними для неї.

Вищезазначені зауваження мають здебільшого дискусійний характер, що свідчить про складність та різноплановість проблеми та на загальну позитивну оцінку не впливають, не знижують його високий науковий рівень. Це не спрощує об'єктивної цінності, соціальної значущості та позитивної оцінки кваліфікаційної роботи Л. С. Самчук. Дослідження є самостійним, доводить, що для здобувачки властиві високі навички наукової та дослідницької аргументації. Мова і стиль дисертації відповідає чинним вимогам.

Автореферат дисертації віддзеркалює її зміст. Автореферат відповідає положенням п.13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. Апробація результатів дослідження є достатньо значною, про що свідчить участь її у 12 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, на яких висвітлювалися питання, важливі для цього дисертаційного дослідження.

Вважаю, що дисертація Самчук Лариси Сергіївни «Мовна особистість як категорія соціальної філософії» є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням.

Дисертація Самчук Лариси Сергіївни «Мовна особистість як категорія соціальної філософії» цілком відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її авторка

заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
Національного університету
«Одеська юридична академія» **О. М. Єременко**

Підпис О. М. Єременка засвідчую
Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук,
професор М. Р. Аракелян